

METAPSIHIZAM I OKULTNE ZNANOSTI.

Spiritizam hoće da bude filozofski sistem, dapače vjerski, i hoće da na svoj način protumači koje pitanje o početku stvari i sudbini ljudskoj. Njegovi pristaše tvrde, da čovjek dalje živi, ali tako te može i općiti s ovim vidljivim svijetom, i to naravnim načinom preko medija. Mediji imaju izvanredna svojstva, da posreduju između živih i mrtvih. Po sudu spiritista pojave, koje ovi izvode, dokaz su prekogrobnog života.

Što je metapsihizam? Pored doktrinalnog i filozofskog spiritizma postoji skupina »psihista« i »metapsihista« s pozitivnim ciljem: ne osvrtni se, barem provizorno, na pitanja metafizična, koja se tiču duše, duha, čovječje osobe, ljudske sudbine iza smrti; nego promatrati pojave medijske kao predmet fizike, fiziologije, psihologije. (Cfr. Documentation cathol. 1924, 495).

U suštini su spiritizam i metapsihizam sasvim blizu jedan drugome; gotovo isto, tek dva naslova, a zadnji doduše ima više znanstvenu etiketu.

Charles Richet (profesor na pariškoj universi) veli u svom djelu »Traité de métapsychique« (p. 14), da metapsihiste idu za tim, da navode činjenice, raspravljaju o njihovoj realnosti, a ne spominju nikakove teorije, iznesu činjenice u pojedinosti i ukupnosti, dublje proučavaju njihove okolnosti. A danas? »Činjenice su brojne, autentične, jasne. Zato su se teorije doslije iznesene, pokazale u metapsihizmu vrlo labave. Moguće, da će se jednom moći prihvatiti koja teorija prilična i vjerojatna. Ali još nije za to čas, jer se još poriču činjenice, na kojima bi se mogla postaviti ma koja teorija«.

Tako je Richet u ovom svom djelu predložio na prihvatanje neke izraze u metapsihizmu, kao na pr. kryptestesija, telekinesija, ektoplasma: Ove su riječi općenito i prihvatili pristaše metapsihizma, pa treba da ih upoznamo.

»**Kriptestesija**« (kod starih pisaca: jasnoća, lucidité) jest neka moć spoznaje, koja je različita od normalnih moći čutilne spoznaje. **Telekinesija** jest mekaničko djelovanje, različito od poznatih mekaničkih sila, te djeluje bez dodira, u udaljenosti, na osobe i stvari, u stalnim okolnostima. **Ektoplasma** (kod starih pisaca: materijalizacija) jest formacija raznih predmeta, koji, vrlo obično, regbi izlaze iz ljudskog tijela i izgledaju kao materijalna realnost (odijelo, koprena, živa bića).

1. Metapsihizam pred Sorbonom.

G. 1922. izdao je u Parizu Charles Richet oveće djelo (816 stranica) s naslovom »*Traité de métapsychique*«. To je djelo iza godinu dana ponovno i povećano izdano. Richet je profesor na pariškoj universi i član akademije, poznat je sa svojih znanstvenih radnja i otkrića (on je pronašao u organizmima anafilaksu). Glede mediumâ i njihovih pojava bio je ispočetka skeptik, ali se uvjeri o protivnom, pa je biran u upravu metapsihičnog međunarodnog zavoda u Parizu. (Ovaj je zavod osnovao bogati trgovac i spiritista J. Meyer iz Béziera). Richet je u spomenutom djelu nanizao mnogo pokusa, a osobito s glasovitim mediumóm Evom. Tko je ona?

a) Marta Béraud.

Eva Carrière zove se zapravo Marta Béraud i svoju je karijeru započela u Algiru, u villi Carmen g. 1904. Ova je villa pripadala generalu Noelu. Njegova se supruga bavila spiritizmom već od g. 1894. i 10 je godina bila u odnošaju s Bien-Boâ, tobožnjim svećenikom hinduskim, koji je živio pred 3 vijeka. Taj Bien-Boa nije samo davao odgovore, nego je proizvodio i materijalizaciju. Mnogo je medijuma zalazilo u ovu villu. General je sam opisao pojave, koje se zbiše g. 1902, i objelodani to u »*Revue scientifique et morale du spiritisme*«. Marti je bilo 16 godina, kada poče prisustvovati ovim pojavama. Ona je bila zaručena za generalova sina, koji je međutim umro prije vjenčanja. General pozva Richeta na svoju villu. Ovaj se odazvao i prisustvovao je mnogim sjednicama g. 1904. i 1905. s urednikom spomenute revije. Ovi pokusi uvjeriše Martu, da je ona dobar medij te i ona ode u Francusku. Ovdje je Richet g. 1906. s njom pravio razne pokuse, zatim gđa J. Alexandre-Bisson (koja postade njezinom pokroviteljicom iza g. 1909.), te u Münchenu A. von Schrenk-Notzing iza 1910. Sva trojica objelodaniše čitave knjige o tim pokusima*).

Pojave su materijalizacije Martine bile vrlo zanimive, pa je doskora postala najznamenitiji medium. Dapače je Eva 25. 5. 1921. pred pet osoba posred bijelog dana i pri punoj svjetlosti tako se materijalizirala, da se je oktoplazam pretvorio u djevojku, koja je izgledala živom i Eva gledaocima dozvolila da se za 10 sekunda dotiču te pojave. Gđa je Bisson referirala o tome na metapsihičnom kongresu u Kopenhagenu g. 1921.

*) J. Alexandre-Bisson, *Les phénomènes dits de matérialisation*, Paris 1914 (njem. izdanje) A. v. Schrenk-Notzing, *Materialisationsphänomene*, München 1914 (prevedeno i na engl. 1919). Richet se nije usudio, da objelodani svoja opažanja g. 1906. o ektoplasmima, dok nije to čitao kod Bisson i S.-Notzinga.

Međutim je Pavao Heuzé, urednik časopisa »Opinion« g. 1921. održao jednu anketu u Parizu o današnjem stanju psihičnih znanosti, pa je gledom na »pojave« stavio veliki upitnik. On nije imao mira, dok nije isprosiso od gđe Bisson, neka pusti te znanstvena komisija istraži Evine pojave. I gđa je pristala. Heuzé je sastavio ovu komisiju: Dr. H. Piéron (profesor fiziološke psihologije na fiziološkom institutu pariškog sveučilišta, direktor laboratorija fiziološke psihologije na Sorboni; poznat je i sa svoje studije »Physiologie du sommeil« kao i s porazne kritike o zrakama N), G. Dumas (profesor eksperimentalne psihologije i patologije na psihološkom institutu pariške univerze, šef laboratorija psihološkog na klinici mentalnih bolesti u asilu St. Anne), L. Lapicque (profesor fiziologije na Sorboni). Ovoga je zadnjeg katkada zamijenio njegov asistent Dr. H. Laugier, šef fizioloških radnja na Sorboni. Pokusi započese 20. ožujka 1922, a zadnji je bio 23. lipnja 1922. U svemu je održano 15 sjednica, jer je nenadano gđa Bisson otputovala. Heuzé je 4. srpnja 1922. dobio zapisnik o tim sjednicama i objelodanio ga u svom časopisu »Opinion« 8. srpnja iste godine. Odatle razabiremo, da je konačni sud francuskih učenjaka porazan za Evu. Ogleđajmo nekoje podatke.

Eva se na početku pokusa redovito mirno razgovarala, onda lagano počela miješati nekoje riječi i prisutne nazivati »moj mali«, prigovarati kontroli, napokon silno se mučiti, žvakati ustima, napinjati želudac i pluća, naporno i jako disati; bilo je tuklo 100—110 puta u minuti; sve je bilo kao da će bljuvati. Jedino se kod treće sjednice pojavi na ustima neka masa i ta je izišla i visjela iz ustiju 2—3 centimetra, sivkasta masa ukupne veličine 6×3 cm. Ta masa nije imala drugo gibanje nego li ono, koje je Eva davala sa svojim ustima. Prof. Piéron osvijetli trenom lice Evino pomoću žepne električne svjetiljke, ali se ona odmah okrenu i proguta tu masu. Još se jednom pojavilo nešto slična (u 12. sjednici): gđa je Bisson držala njezinu glavu kroz crni zastor, iz njezinih ustiju iziđe neka masa iza dugih želučanih napora i ta je masa imala nekoliko milimetra. Sada nije nitko izvadio svijeće, d vide hoće li što dalje razviti, niti se ko maknuo; ali je Eva iza nekoliko sekunda opet progutala masu. Gđa je B tvrdila, da je vidjela kod treće sjednice neku »figuru u formaciji«, ali profesori vele u izvješću: »Mi smo dakle predaleko od toga, da konstatiramo ono, što je gđa Bisson očekivala da ćemo morati konstatirati (t. j. supstanciju, koja ima svoje gibanje, uzima razne oblike i izlazi na raznim dijelovima tijela). I ništa nas u našim opažanjima ne dovodi do predodžbe o ekto-plasmi«. Ovi profesori stoje na strogom stanovištu fizičkog iskustva i ne govore ništa o moralnosti Evina djela. No tu je jasno, da Eva vara. To proizlazi i odatle, što je gđa Bisson nenadano (postala nedisponiranom« i izjavila, da mora otići 4. srpnja iz Pariza.

Kako ljudi lako vjeruju uza sve ove dokaze, vidi se i po tome, što je iza toga napisao g. 1923. Richet u svom navedenom djelu. On piše: »Sigurno se nije ništa vidjelo, jer je bilo Evin medijitet oslabio ili iščeznuo, bilo da su kondicije (fisiološke) u eksperimentaciji bile manjkave, bilo radi jednih i drugih uzroka istodobno« (str. 683). Za vrijeme pokusa nije komisija ni novinama ni nikome davala kakvih saopćenja, ali je ipak američki dnevnik »New-York Herald« 4. srpnja 1922. donio dvije velike stranice izvještaja o sjednicama i javlja, da je profesorima u zraku lepršala djevojka 20 cm velika, a profesori su je gledali zapanjeno. K ovome je izvještaju dnevnik nadodao izjavu Dr. J. D. Quackenbosa, glavnog specialiste u Sjevernoj Americi. Ovaj je na tu vijest napisao: »Izjava je sorbonskih učenjaka nešto izvanredna. Pred tom činjenicom mogu samo to kazati, da se nalazimo pred revelacijom drugog svijeta«.

Ovi su se pokusi vodili vrlo strogo i to je glavni razlog te su ovako nepovoljno isпали. Prije sjednice morala se Eva svući pred jednim članom komisije u obližnjoj sobi. Zatim se ona pokrila s triko crnim u jednom komadu, koji se prikopča na ramenima; ruke, glava i vrat su bili nepokriveni. Triko se svaki put prije pregledao i čuvao u laboratoriju. Komisija bi još pregledala Evine nozdrve i dušnik. Iza tog je Eva podala ruke jednom kontroloru, koji bi je uveo u dvoranu sjednice i postavio na njezin fotelj. Za pokusa su joj dva kontrolera držali ruke ili na njezinim koljenima ili svojim. Svjetlost je bila iza zastora tako malena, da se nije mogla zamijetiti nijedna boja. U visini Evine glave (kada je sjedila iza zastora) bila je polutama, ako je zastor bio otvoren; zastor je za sjednice bio vazda zatvoren. Sve se to upriličilo u sporazumu s gđom Bisson.

b) Ivan Guzik i njegovi neuspjesi pred Sorbonom.

Nekoji metapsihičari upozoriše u rujnu 1923. P. Heuzéa, da će do mjesec dana doći u Pariz I. Guzik, koji je odavna u Varšavi poznat kao izvrstan medij i koji će moći odgovoriti znanstvenim željama Sorbone. Heuzé to prihvati i napokon mu pođe za rukom da je uistinu G. održao pred Sorbonom 10 sjednica u studenom 1923.

Tko je Ivan Guzik? Nekoć je bio kožarski strojar i od g. 1905. počeo da se pokazuje kao spiritistički medij. Njegovi »fenomeni« postadoše glasoviti. On je djelovao u potpunoj tami; njegova je specijalnost: materijalizacija. Tu se dižu svijetle glave. Učesnici, koji su se rukama držali jedan drugog u obliku lanca, vjeruju da su osjetili na svojim koljenima ili blizu njih psa, vjevericu ili drugu životinju, koja ih je grizla, lizala. I predmeti su se udaljavali u nekoj stalnoj udaljenosti okolo medija. Za to se doznalo i u Parizu i tamo ga pozove Međunarodni metapsihički institut (89, rue Niel), o kome smo nešto gore spomenuli. G. ne govori francuski, pa ga zastupa

i prisustvuje sjednicama N. de Jelski. U ovom je institutu G. održao do 80 sjednica. Iza toga je izišlo izvješće, koje su potpisala do 34 učenjaka i između tih C. Flamarion, Dr. G. Geley, A. de Gramont, Oliver Lodge, Marcel Prevost, profesor Richet, Santoliquido i t. d. Ti su učenjaci jamčili za autentičnost »fenomena« već napomenutih.

Na ovo izvješće ustade prestidžitater ilusionist Dicksonn. (Pravo je njegovo ime A. de Saint-Genois i rođen je u Avesnesu 1857, od mladosti se sam bavi čarobnjaštvom ili tidžitaterstvom, od g. 1883. je bio upravitelj jednog pariškog kazališta). Od g. 1913. počeo rat protiv spiritizma pomoću konferencija. On je tvrdio, da spiritiste varaju ljude, jer prestidžitateri mogu sve ono izvesti, što izvode mediji. Tako je došao u bliži dodir s protivnicima. Kad je neko pohvalno prikazao jednu takovu Dicksonnovu konferenciju u pariškom listu (*Exploitation de la crédulité publique*. 10. 12. *Martin*), ustade gđa Bisson protiv toga i izazove ga, da će mu dati 20000 fr., ako izvede fenomene *Eve Carrière*. D. odgovori, da će raskrinkati svaki medij i bez 20.000 franaka, ako ga samo pripuste sjednicama. I opet joj upravi otvoreno pismo 8. 1. 1924. u pariškom »*Matinu*«: »Gđa Bisson neće odnošaja s prestidžitaterima, to je vrlo komodno. Ona se skriva«. Dicksonn je tvrdo uvjeren o svojoj tvrdnji i traži, da ovo pitanje o »ektoplasmima« mogu riješiti samo oni, koji su po zvanju prestidžitateri. To je on naglasio osobito, kada je izišlo izvješće, koje su potpisala 34 učenjaka o pokusima Guzika, pa je dva dana iza objelodanjenog njihovog izvještaja zatražio, neka se obnove pokusi i njega tamo pozovu. To je zatražio u novinama. Nekoji su učenjaci od ona 34 sklona bila, da se D. pozove, ali se tome protivio Dr. Geley, direktor spomenutog instituta.

Međutim je Guzik najavio, da će stići u Pariz iz Rige svršetkom listopada 1923. Na ovo se Heuzé požuri, da se sastavi nova komisija za pokuse. Stara komisija, koja je istražila *Eve Carrière*, bila je nemoguća, jer je Pieron bio u misiji u Americi, Dumas teško bolestan. Nova je komisija sastojala iz ovih učenjaka; Langevin P. (profesor na Collège de France, vrsna sila u fizičnim znanostima), E. Rabaud (profesor biologije na Sorboni), H. Langier (šef radnjâ opće fiziologije na S.), A. Marcelin (asistent fizične kemije na S.) i J. Meyerson (direktor laboratorija psihološkog na S.). Ovi odlučise, da se pozove i Dicksonna, ako sami ne bi mogli protumačiti pojave.

I tako počese sjednice s Guzikom 6. listopada i trajahu kroz 5 sedmica do 3. 12. 1923.; ukupno je bilo 10 sjednica.

Ovdje donosimo dio izvješća, koji će zanimati naše čitatelje:

BILJEŠKE K OPAŽENIM FENOMENIMA.

»Iz raznih opažanja tijekom pozitivnih seansa — opažanja zabilježenih kronološki u zapisniku — neposredno su slijedili neki važni izvodi; i to:

1. Svi su se fenomeni *dodira* zbili tako, te nisu bili izvan dohvata medijuma ovih udova, a ticali su se desne strane lijevog nadziratelja i lijeve strane desnog nadziratelja.

2. Svi se fenomeni *premještanja* tičaju predmeta, koji bijahu na dohvat medijevim udovima i koji bijahu osim toga postavljeni na određena mjesta od samog g. Jelskoga.

3. Razne utvrđene činjenice čine vjerojatnom hipotezu, da mediju uspijeva tijekom seansa osloboditi si od kontrole jednu nogu, dok drugom zajedno tiče oba nadziratelja.

a) U jednom slučaju, gdje je jedan od nadziratelja dodirnut po licu i na ramenu (g. Langevin), treba primjetiti, da se je na odijelu dotičnog nadziratelja opazio trag prašine u obliku pete. (Medij ima pete od kaučuka!);

b) U slučaju, u kojem je jedan naslonjač bio pomaknut s mjesta (III. seansa, 2. repriza), našli se na sagu sobnom između stolca medijeva i naslonjača tragovi trenja u obliku lukova, kojih središte bijaše stolac medijev;

c) Zatim se opet općenito utvrdilo tijekom seansa, da medij teži da si oslobodi jednu nogu i da se u tu svrhu služi barem trojakim sredstvima i to ovako:

1.) U času, kad se »fenomeni« zбивaju, medij se tako nemirno giba i kreće, da nadziratelji (ili barem jedan od njih) moraju izjaviti, *da su posve izgubili nadzor nad medijevim nogama.*

2.) *Čim se načini tmina i dok još pažnja nadzirača nije pobudena* (jer traže da zauzmu položaj, u kom će moći izdržati mirno i nepokretno kroz 45 minuta), *već se medij žuri, da na pr. svoju desnu nogu sakrije pod lijevu*, tako te buduća kontrola biva onemogućena, i luzorna; jer oba nadziratelja i ne znajući nadziru istu nogu, budući da je medij drugu oslobodio. G. Laugier je zatekao Guzika »in flagranti«, čim se svijetlo ugasilo: bio je na lijevo Guziku i izjavi, da je izgubio dodir s lijevom nogom. Čim je Langier tu činjenicu glasno ustvrdio: »Izgubio sam dodir«, zapalilo se svijetlo i Guzik je s mjesta opet potražio izgubljeni dodir. Fenomena nije proizveo nikakva.

3.) *Laganim gibanjem uspije mediju rastaviti jednu nogu od druge, raširiti ih.* I dok na pr. njegova lijeva noga ostaje nepomična, desna se primiče sve više k onom desnom opažaču: a ovaj odmiče (jer se veli, da ne valja priječiti medijeva gibanja) i to tako, da se tek neznatno dira noge medijeve. Zatim medij nastoji, opet lagano i pomalo, da obje noge zbliži, i onda su moguća dva slučaja, to jest:

a) Ili onaj desni opažatelj ne opazi medijev trik; to znači, da si *nije svijestan časa, u kojem je izgubio kontakt s medijevom desnom nogom*, a taj onda može lako staviti desnu nogu pod lijevu, i trik je uspio. Odmah zatim medij nastoji približiti lijevu nogu desnom opažaču, da u času, kad ovaj približi nogu zbog kontrole sretno medijevu nogu.

b) Ili pak se dogodi drugi slučaj, da trik ne uspije, ako desnom nadziratelju pođe za rukom, da vrši trajno (*kontinuirano*) kontrolu nad medijevim nogama, što je bilo u seanci, za koje je g. Marcelin mogao medijev trik uslijed napete *trajne* pažnje analizovati.

IV. Primjetiti treba, da je mnogo teže trajno kontrolirati medija kontaktom nego li obratno, a k tome medij izrabluje činjenicu, da se osjećaj jednog dodira može u svijesti produžiti, i za kako je u vanjskom svijetu prouzročan. Nadzirač se mora bez prestanka uvjeravati, često za čitavih 45 minuta, da se u

svom nastojanju za dodirom uvijek namjeri na zapreku medijeve noge. A stvar je za nadzirača, koji znade nešto o stvari, teška, nekmo li ne za posve neupućena; stoga si možemo zamisliti, kako se lasno može sigrat jedan besavjesni medij s takvim nadziračem, koji nije na stvar upozoren.

Treba zatim primjetiti, da se fenomeni zbivaju nenadano (u nekoliko sekunda), dok se pripreve za njih zbivaju često više minuta (a sastoje se u prostom gibanju, laganom i kontinuiranom po švedskom gimnastičkom sistemu).

Iza ovih konstatacija, koje barem vrlo zburuju, nadzirači ustanoviše, da je svaki od njih, ako je sjeo na mjesto medijevo, mogao izvesti ona premještanja predmeta i one dodire posvema iste, što ih je medij izvodio. I kad se sve zbivalo u tmini, nadzirači utvrdiše, da su oni dodiri, koje je izvodio jedan od njih, koji je zapremao mjesto medijevo, *posve isti osjećaj davali kao oni, koje su osjećali pod uplivom Guzikovim.*

Nadalje se utvrdilo, da su se stanoviti dodiri na ramenu ili na ruci mogli zbiti gibanjem lakata medijevih, a da zato ne treba da budu prsti medijevi slobodni od kontrole. I doista su držali nadzirači male prste medijeve svojim malim prstima, ali je zato ostala ruka bila posve slobodna od ramena do zglavka.

Iza ovake dvostruke rekonstrukcije medijevih fenomena postajaše sve vjerojatnijom hipoteza, da se on služi svojim udovima, ali je još uvijek daleko od vjerojatnosti do izvjesnosti. Da se konačno potvrdi ili zabaci hipoteza, nadavala se kontrola automatska, kojom bi se moglo konačno i bezdvojbeno uglativiti, sudjeluju li ili ne udovi medijevi u izvođenju ovih fenomena.

DRUGA SERIJA POKUSA (ČETIRI SEANCE).

Za ove druge serije pokusa budu uvedene dvije automatske kontrole:

1.) Nerastegljivim uzicama budu privezani desna noga medijeva uz lijevu nadzirateljovu s desna, i lijeva noga medijeva uz desnu onoga nadziratelja s lijeva. Uzice ne bijahu napete, već je bilo neko 20 centimetara slobodnog prostora, tako da medijum za *transa* ne bude u svojim kretnjama spriječavan; ali opet ne bijahu ni odveć dugačke, tako da bijaše nemoguće da medij nogama radi.

2.) Pošto je g. Jelski više puta izjavio, da vrpce od papira, koji fosforescira, ne bi smetale medij, i da mogu biti kako mu drago dugačke, te se pače može postaviti nad stolom neka vrsta baldakina, koji će fosforescirati; to je zaključeno, da se mediju na pujanj metnu uski gumbi (od 4 milimetra) od cinkova sulfata, radioaktivna, čije će fosforesciranje neznatno ipak bezdvojbeno odati eventualno gibanje udova medijevih. Takova se puceta napraviše na zglavku nuke, na laktu, na koljenu, na zglavku noge, na šljcima i na kravati.

Ovako su održane 4 sjednice. One su bile *sasma negativne*.

Dicksonn je dakle, kako se vidi iz ovog izvješća, imao *sasma* pravo. Guzikove su pojave jednostavne prevare, kakove izvode i vješti prestidžitateri. Njegove su prevare bile tako jednostavne, da nije trebalo ni prisustvo zvaničnog prestidžitatera, koji bi otkrio prevare. Svaki prestidžitater ima raznih stvari, koje on izvodi prema prilikama i kontrolama. Guzik je pokušao pred Sorbonom da

izvuče ruke, brižno kontrolirane, i to pomoću utrnaća svjetiljke, bilo da za sjednice oslobodi jednu nogu i s njom proizvede dodire. I sve je moguće kod potpune tame.

c) Druge prevare.

Heuze pripovijeda u svom časopisu »Opinion« 18. siječnja 1924. o Vladislavu Laszlo. On je Madžar i prošao je kao medij preko Poljske, Danske i Njemačke i svugdje stekao mnogo pristaša za spiritistički pokret. I njegove su pojave slične onima Eve Carriere. Iza tačne anatomske vizite (jer je on tražio strogu kontrolu) Laszlo je ušao u kabinet, upao u transe i uz slabu svjetlost crvene lampe komisija je vidjela, gdje iz ustiju medija u ektoplasmi izlazi spektralna ruka, neki kusatak s tri prsta. Naravno veliki je broj učenjaka i oštromnijih ljudi svojim očima to vidjelo i jamči, da tu nema »prevare«. Nego jedne je večeri, kada je Laszlo držao svoje sjednice u Budapešti, prisustvovao i g. Schenck iz Münchena, koji je naročito za to amo došao. I pri toj sjednici ovaj nenadano rasvjetli sobu i uhvati Laszloa, gdje ektoplasma, koji je izlazio iz grla, nije ništa drugo nego vata, umotana u gazi; njom je majstorski vrtio, potezao je u usta i ispuštao, te u tami izgledalo kao ruka ili koja životinjica. Kako je to izbjeglo kontroli onih, koji su ga pregledali prije sjednice? To je bila jednostavna stvar. Laszlo je to priznao, gromko se smijujući. On je tu vatu imao u žepu svog odijela, a kada bi se svlačio, on je postavio vatu u žep jednog kontrolora, koji dakako nije znao ništa. Kad su ga uveli u crni kabinet pred publiku, Laszlo je izvadio svoju vatu i stavio sebi u usta, sjeo, čekao tobožnju transe i napokon proizvodio tobožnju ektoplasmu. Laszlo ima 23 godine, a već je više godina slovio u Budapešti kao glasovit medij, koji je samo saopćivao odgovore duhova. No jednom ga zamole, ne bi li on izveo i koju materijalizaciju, pa ga to navede da pročita djela Dr. v. Schrenck-Notzinga. Odatle je on naučio nešto o ektoplasmi i izmisli neke plastične krugljice za materijalizaciju; one su iz vate i gaze namazane s mašću. Prije toga je znao izvoditi izolirane slike, koje su u zraku fosforiscirale. Ove je slike izvodio pomoću vrpce, koju je prije znao pričvrstiti ispod svoje sjedalice. Toliko se sada o Laszlou govorilo, da je i sam Schrenck-Notzing došao u Budapeštu. Laszlo je svoju krugljicu položio u žep upravo ovog gosta. Za sjednice se on divio Laszlou i njegovim ektoplasmarima. Iza sjednice opazi Schrenck-Notzing na svom žepu trag masti, ali dalje nije mislio, jer ga vrlo veselilo uspjeh sjednice. Nesreća htjede, da su ipak Laszloa raskrinkali nešto kasnije. No najljepše je još i ovo: Uslijed Laszloeva priznanja nadoše se svi spiritiste mađarski u neprilici. Što će oni na to? Zatražili su da Laszlo demantira svoju izjavu ili je protumači. I gle! Laszlo saopći policiji imena dvojice spiritista, koji mu prijete vrlo ozbiljno.

Zanimiv je slučaj i medija Ejnera Nielsena u Norveškoj. I on je proizvodio teleplasmae (kako ondje nazivlju ektoplasme). Na želju profesora Oskara Jaegera (koji je predstavnik norveškog društva za psihične znanosti) podrže se ovaj medij njegovom istraživanju i to u decembru 1921. i početkom 1922. u fiziološkom Institutu sveučilišta u Kristianiji. Sam je rektor sveučilišta opredijelio odbor profesora i liječnika, koji će voditi sjednicu i kontrolu. Ovaj odbor izjavi, da se pojave »ektoplasme temelje na prevari« i da »mediji imaju oveci broj sredstava, kojim izvode svoje prevare«, koje se razlikuju prema vrsti kontrole. U ožujku 1922. poduze norveško »Društvo za psihično istraživanje« s ovim istim medijem nove pokuse, pa 11. 3. 1922. objelodani svoj izvještaj jer taj medij nije htio dalje da nastavi s pokusima. A nije više ni trebalo, jer ga uhvatiše, kako ektoplasma nije drugo nego vrpca nekoliko decimetara duga, koju je on znao utezati u usta.

Još jedan primjer. U Belfastu je bila poznata kao izvrstan medij Kathleen Goligher. Njezine je pokuse g. 1914—1920. proučavao Dr. Crawford, profesor mehanike na općinskom institutu, pa je o tome objelodanio tri sveske o autentičnosti tih pojava. Tu je dopače donio i fotografije, kako miss G. diže stol ili druge predmete. Na nekim fotografijama nije teško prepoznati držak metle, zamotan u finoj pamučnoj tkanini. Dr. se Crawford ubio 30. 7. 1920. (valjda iz ožnja, što ga je G. tako dugo varala), a njegovi nasljednici zamoliše uvjerenog metapsihistu E. E. Fourniera d'Albe, doktora znanosti na sveučilištima u Londonu i Birminghamu, da bi izveo nove pokuse s istim medijem i cerclom (djevojičin otac i 5—6 rodaka). Ovaj je doktor objelodanio g. 1922. rezultat svojih istraživanja (svibanj-kolovoz 1921): »Iskrena i poštena se obitelji postepeno razvila u vrsnu skupinu praktičara vrlo discipliniranih. Konačno osvjetljujem ovu povijest koja je počela sa šalama jedne djevojke i svršila je tragedijom. Shvaćam, kako je Crawford, sav pod uplivom okultne literature, zanesen mladošću medija, s druge strane bez iskustva u tom predmetu pustiose otkoturati od jedne pojave do druge, dok se nije zapleo u obilje protuslovnih teorija, da protumači viđene pojave. Tako on u svojem djelu »The Golier Circle, London«

P. Heuzé pripovijeda u svom djelu »L' Ectoplasme«, kako se g. 1922. susreo u Parizu s jednom Francuskinjom, medijem profesionalistom i pade riječ o mediju poljačkom S. G. Stanilaški (a Heuzé je i njeга htio podvrci kontroli Sorbone). »Govorili smo o Sorboni, Evi, Poljaku, a ona će mi na to pdrugljivo, da li sam vidio glasovitu supstanciju. Odgovorih dakako, da nijesam. Ona će na to: Ja si ovako napravim ektoplasmu« (str. 174). I tu mu ona kaže, da skriva malu škatulju iz kaučuka između koprene i tijela; u škatulji je neka pjena (mousse de stout). Za sjednice se muči, dok to ne privuče do prstiju, a tu procitri ta pjena i eto onda raznih pojava. Iza

nekoliko dana je ta ista osoba Hezeu pripovijedala, kako proizvodi još zanimivije pojave, prevarom dakako (str. 181).

Poznate su prevare kod starih spiritističkih prevara, ali te ni danas ne silaze s dnevnog reda; tako su česte. Eusapia Paladino je varala; isto Slade, Florence Cook, Home, Bastian, Frank Klunski i t. d. Tome nije malo kriva i lakoumna metoda učenjaka. Da vidimo i o tome nešto.

2. Uvjeti kontrole.

N. Brühl piše u prvom broju ove godine linačke revije Theol. prakt. Quartalschrift o tome, da li postoje okultne sile. On iznosi ova načela:

a) Ne smijemo držati nešto za sigurno dokazano, dokle nijesmo proveli sve zahtjeve, koje nam nameću zdravi razum i eksperimentalna obuka. Pristaše okultnih sila tvrde, da se njihove pojave javljaju samo pod stolom ili u tamnoj sobi; ali te pojave ne možemo prihvatiti kao dokazane upravo zato, jer ih ne možemo očito kontrolirati. Ko tu i malo popusti, zločinac je protiv prave i zdrave znanosti. Ovo odobrava i P. Bessmer S. J. (Stimmen der Zeit, 106, Bd. 48).

b) Koji je medij jedamput prevario, tome ne smijemo više vjerovati u znanstvenom istraživanju. Protiv ovoga nekoji doduše tvrde, da ipak i takovi mediji mogu drugda istinu kazati. No kada ćemo o tome biti sigurni, da upravo onaj put istinu imamo pred sobom? Radije dakle za ljubav znanosti i nešto strožiji biti, da spasimo ugled znanosti i dođemo do prave istine. Dr. v. Kemnitz piše: »Uzalud tražimo u svoj literaturi o religijama i jednu jedinu sigurnu karakteristiku prave pojave«. (Moderne Mediumforschung, 47). To je žalosno, a to nas mora i prisiliti na još veću opreznost.

c) Spiritiste se već unaprijed nalaze u takovom raspoloženju, u kome i najnevjerojatnije stvari drže za moguće i najjednostavnije za čudesne (Dessoir, Vom Jenseits der Seele, Stuttgart 1920, str. 143). Zato su izjave uvjerenih spiritista sumnjive.

Sve je ovo vrlo umjesno, pa prije nego li nešto priznamo kao djelovanje tajnih sila, moramo pogledati jesu li ovi uvjeti ispunjeni prigodom istraživanja. Dr. Schrenck-Notzing je poduzimao vrlo opširne mjere opreznosti i ipak su ga gotovo uvijek prevarile rafinirane ženskinje.

Iz ovoga slijedi, da treba oprezno govoriti i o dalekom gledanju, bistrom gledanju, razvitku duhovne tvari. Dr. A. Moll bavio se ovim stvarima kroz 30 godina i sam je izveo do 1000 pokusa kao sudionik ili voditelj sjednice. Čujmo što on kaže. On piše u časopisu »Zeitschrift für ärztl. Fortbildung« 1921, (u svom članku »Okultismus, Mystik u. Spiritismus«, str. 581): »Uza svu šumu literature i mnoštvo osoba, koje to zagovaraju, po mom dubokom uvjerenju

nije još ni malo dokazano, da postoji posebna medijska ili psihična moć, koju istraživaoci nijesu doslije poznavali«. Isto je Moll kazao i o »bistrom gledanju« (Hellesehen) u 10. izdanju svoje brošure »Prophezeien und Hellesehen« (Stuttgart 1922), a E. v. Klinckowström priznaje: »Moramo se s Mollom složiti, da pojava bistrog gledanja nije još strogo dokazana (zwingend bewiesen)«.

I Bessmer govori o nedjelovanju teže, dalekom gibanju predmeta bez dodira, razvijanju duhovne tvari, pa obrće ovako raspravu o tome: »Jesu li činjenice dobro ovjerovljene?« I sam odgovara: »Na ovo pitanje, barem što se tiče sjednica s fizikalničnim medijima u tami, moramo odgovoriti niječno« (Stimmen der Zeit, 104. Bd. 421). I o Schrenck-Notzingovim materijalizacijama veli v. Gulat-Wellenburg: »Sve je prijevara, ni jedna pojava nije prava« (Moderne Mediumforschung, 91).

Uistinu vrlo je čudnovato, zašto mediji ne daju da se ekto-plasme ili materijalizacije točno ispitaju i pregledaju. Schrenck-Notzing veli, da materijalizacije ne podnose dnevne svjetlosti. On dapače traži, neka se uvjete, kontrolu, uplitanje, pokuse tako upriličići, te to ne zaustavi djelovanje medija, a inače »fanatizam za tačnošću uništava izvor, iz koga hoćemo da crpemo« (Kod Bappert, Kritik des Okkultismus, Frankfurt a. M. 1921). To i jest razlog, što obično mediji upadaju u besvjestice, ako se ko uplete za vrijeme sjednice drukčije nego li je bilo dogovoreno, ili izostanu pojave uopće pri toj sjednici.

Moralo bi već to pobuditi sumnju kod opažača, što uvjete za sjednice stavljaju mediji ili ih korigiraju i ograničuju. Nije li i to sumnjivo, što u kabinetu mora sve biti crno i u tami? Ta to čini te nemožemo zapaziti na pr. niti, o kojima vise glave materijaliziranih glava i pomoću kojih se ove giblju. Iznimno ili ne obično mediji dozvole crvenu svjetlost. Ali zna se za tu svjetlost, da s njom slabo vidimo, a u udaljenosti gotovo ništa.

Nadalje mediji traže zastor kao nužnu stvar. Taj može da spretno zaštititi i slabije medije u njihovim varkama.

Istina mediji katkada dozvole fotografiranje za vrijeme pokusa. Ali kada smiju fotografirati djelovati? Schrenck-Notzing nije nikada dozvolio, da koji fotograf nenadano pomoću bljeskave svjetlosti naskoči medija. U ostalom bi nam nešto nenadana otkrile te fotografije, kad bi zastor bio otkriven. Jednom je Gulat-Wellenburg fotografisao nenadano s bljeskavom svjetlošću protiv ugovora, a tada je na fotografskoj ploči stajala i prijevara.

Ni time se ne možemo zaštititi ako mediju pregledamo želudac pomoću Röntgenovih zraka. Netko je progutao 4 žabe i na Röntgenovoj slici nijesu bile vidljive.

Reći će tko, da je Ochorowitz posred bijelog dana i pri potpunom bijeloj svjetlosti iz daljine gibao predmete, žlicu digao iz češe, dok je rukom stajao 3—4 cm nad listovnom tezuljom, ova se

dizala ili spuštala. Što je to? Nijesu li tu okultne sile? Brühl pripovijeda o jednoj osobi, kako je i sam to izvodio pomoću tanke vlasi ili pušuci tiho (str. 47).

Zaključimo. Dokle god ne budu znanosti slobodne ruke, da posegne prema ovdje navedenim uvjetima, znanost ima pravo da sa skepsom govori o okultnim silama i moćima.

OTKADA JE ČOVJEK NA ZEMLJI?

Hillel je utvrdio židovski kalendar između 300. i 400. iza Kr. Po ovom je kalendaru prošlo 3761 godina od Adama do Krista. »Martyrologium Romanum« ima na 25. 12., da je od prvog čovjeka do rođenja Isusova proteklo 5190 godina. To je sve računano po predaji i genealogijama sv. Pisma. Uzmemo li po ovom zadnjem, da su u njemu poradi prepisivanja manjkavo označene godine života raznih genealogija, slijedi — uzevši u obzir i predaju — da čovjek žive na zemlji ne puno ispod 6000, a ne iznad 8000 godina.

G. 1908. Dr. Hauser otkrio je u Le Moustier (zap. Francuska, Vesere) lubanju prastarog čovjeka (Homo Mousteriensis Hauseri). I za toga čovjeka on tvrdi, da je živio pred 140.000 godina (Der Mensch vor 100.000 Jahren, str. 30. Tu on veli: »Pa ipak postoji sistem, na koji se približno možemo osloniti i po kome možemo procijeniti starost određenih zemaljskih naslaga . . . Pomoću ovih približno korektnih računa mogu kazati, da je ovaj znameniti kostur oko 140.000 godina star«). Dr Hugo Obermayer je međunarodni auktoritet prvog reda za paleolitičku arheologiju. On je u I. svesci »Der Mensch aller Zeiten« u 9. poglavlju donio, da paleolitski čovjek u Evropi opstoji već 50.000 godina, a po fosilu iz Mauera kod Heidelberga postoji barem 100.000 godina. Po njemu bi dakle u samoj Evropi bilo dosada do 3.000 generacija.

Protiv ovog i sličnog računanja ustao je Dr. J. M. Schneider u Altstättenu (Švicarska), član »Švicarskog prirodoslovnog društva« i »berlinskog društva za antropologiju, etnologiju i prapovijest« i objelodanio u linačkoj reviji »Theol. prakt. Quartalschrift« g. 1917., 2. svesci članak pod naslovom »Kritisches über das Alter der Menschheit«. Ove je godine u 1. svesci nadopunio ondašnje svoje izvode pod naslovom »Die Geologie zur Sündflut und zur Chronologie«. On zastupa mnijenje, da čovjek ne postoji uistinu više od 8.000 godina i ne znatno manje ispod 6.000 godina. Ogledajmo malo njegove razloge.